

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

462 סן יון י"א א' 1998

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: כוחו של ניגון

שהביא הקרבן לתשובה שלימה, וכן איתא בספר ברית מנוחה ע"ש.

וצריך ביאור אם בתחילה כתב שהלויים יחד עם הכנים יודעים את מחשבתו של האדם אם באמת עשה תשובה או לא, מדוע יש צורך לכהן לרמז ללוי אם להמשיך בשירתו או לא, הרי הלוי יודע לבדו את מחשבתו של בעל הקרבן?

ובאמת בפרשת קרח לא כתב כן אלא וז"ל: הנה איתא בספר ברית מנוחה, שבשעה שהיו מביאים קרבן לבית המקדש היה מסתכל הכהן העובד בבעל קרבן והבין מחשבתו, ואם הבין שאינו עושה תשובה כראוי עדיין אזי רמז הכהן העובד ללויים שיזמרו ניגון לעורר בעל הקרבן שיהרהר בתשובה, ואזי הלויים בשירים ובזמרים הביאו לבעל הקרבן שיהרהר בתשובה, לפי שהם בשירים ובזמרים היו ממשכים מ"ג תיקוני דיקנא עילאה מהזל העליון שהוא מזלא עילאה שהוא שלשה הויות של "ג מדות והם "ב תיבות ועם המקור הוא "ג מכילין דרחמים, והיו ממשכים לעולם הבינה שהוא עולם התשובה ומשם נמשך תשובה לבעל הקרבן ומהרהר בתשובה. עכ"ל.

ונראה לומר כי יש שני דרגות במחשבתו של האדם המתחרט על החטא, יש את המחשבה החיצונית ויש מחשבה עמוקה ופנימית יותר: יש את המחשבה החיצונית שאדם מקבל על עצמו שלא יחטא עוד, אבל מהר מאוד הוא נופל שוב, כי לא היתה זו חרטה אמיתית ופנימית.

את אותה מחשבה חיצונית מרגיש הלוי, ולכן אם בעל הקרבן מביא קרבן בלי לעשות תשובה, מיד הלוי מרגיש מחשבתו, אולם יש מחשבה עמוקה פנימית יותר שאותה כבר הלוי אינו יכול להרגיש, ואותה רק הכהן יכול להרגיש ולדעת, ולכן הוא מסל ללוי שימשיך בשירתו, כדי להביא את בעל הקרבן לתשובה העמוקה והנימית – תשובה אמיתית.

ואכן כך כתב הגה"ק ממונקאטש בספרו שער יששכר (חודש תשרי מאמר שובה ישראל אות כ) ומגלה לנו עד היכן מגיע עומקה של תשובה וז"ל: שמעתי מאאזמור"ר הגה"ק ז"ע בשם רבינו הגה"ק המפורסם מצאנו ז"ע בעל דברי חיים, כי מקובל בידם אשר בהקרבת קרבן בבוא הבעל חוטא והביא הקרבן לפני הכהן ושאל אותו הכהן על מה חטא זה, וסיפר לו האיש בעצבון רוחו במה נכשל, וצעק הכהן אוי ואבוי איך בלי לידך כזה חטא לפני הש"ת מלא כל הארץ כבודו, וכיוצא דברי מוסר באימה ובריאה ורמז הכהן ללויים העומדים על דוכנם והתחילו לנגן ככלי שיר ניגון התעוררות של בכי והתחילו הבעלים לסמוך על הקרבן להתוודאות חטאתי עבירה פלונית וחזרתי בתשובה וזה כפרתי, ועל ידי גודל התעוררות בכה במר נפש בוידוי וחרטה, וכאשר ראה הכהן לב הבעלים כי כמעט יצתה נפשו בדברו מרוב המרידות, אז רמז ללויים והתחילו שוב לנגן בכלי שירם ניגון של

אומר בעל התניא ז"ע על המשנה במסכת שבת (נא:): "במה בהמה יוצאה", במה יכולים להוציא את הנפש הבהמית? "כל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר". ר"ל יכולים להוציא את נפש הבהמית שבאדם בשיר ויכולים למשוך את נפש ישראל למעלה אל שורשה בשיר.

הרי לנו מהי מעלת השירה לרומם את האדם מן החומר והביאו למעלות רוחניות גבוהות.

הקשה המהר"ם שיף בדרושים נחמדים (סוף מסכת חולין) וז"ל: "מה שלא היה כלי זמר אצל הסעודה יש אומרים מפני שאינו שוה לכל נפש שבעל כרחו ישמע. ויש אומרים, שאין צריך לאומרו שודאי בכל השמחות יש כלי זמר וכמו שלא אומר לך מיני מאכלים [וכן ראיתי בפ"י יוסף לקח לרבי אליהו אשכנזי ז"ל (בעל מעשה ה', אסתר א' ו') שזובר כי אכן היו כלי נגינה במשתה, דאין לדקדק כן ממה שלא הוזכר ענין זה במגילה, שלא הוזכרו אלא הדברים המחודשים שעשה במשתה, ולא הוזכרו הדברים הפשוטים שישנם בכל משתה, עי"ש בדבריו]. ויתכן שהסעודה היה בלי אונס שלא להעביר ישראל על דתם באונס רק מרצונם הטוב. וכמ"ש לעשות כרצון איש ואיש כרצון מרדכי והמן. וישראל גזרו על עצמן מיום החורבן בשיר לא ישתו יין. ואם היו שם כלי זמר לא יבאו ישראל על המשתה".

ואילו רבי שלמה אלקבץ ע"ה בספרו מנות הלוי מיישב, כי המפנה לבו למנגינה ולזמרה אינו צריך כ"כ למאכל ולמשתה, כי תשבע נפשו מעונג הזמרה, וכיון שאחשוורוש רצה להכשילם בסעודה במאכלות אסורות, על כן בכוונה תחילה לא הביא לשם כלי זמר, כדי שיפנו לבם למאכל ומשתה...

והגאון ר' אליהו הכהן האיתמרי בעל שבט מוסר בספרו אורה ושמחה מתרץ, כיון שאחשוורוש עשה הסעודה להכשיל את ישראל, וידע שע"י המוזיקה יתעוררו וימשכו לעולם התשובה, "והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'", לכן נמנע מלהשיב מנגינות.

הרי לנו מהו כוחו של ניגון לקרב את האדם ליצורו.

בזה נבין את דברי קדשו של הרה"ק רבי קלונימוס קלמן אפשטיין ז"ע בספרו מאור ושמם (פרשת שמיני) המבאר את ענין שירת הלויים שהביאו את בעל הקרבן לידי תשובה עילאה וז"ל: וכן היה בעת שהיה בית המקדש קיים והמזבח על מכונו והיה הכהן עובד עבודה ומכפר בעד עמו, היה נופלים עליו המחשבות האנשים אשר היה מקריב קרבנותיהם לכן היו הלויים יודעים וגם הכהנים על ידי זה מחשבות אנשים הם אם כבר הרהרו בתשובה שלימה אם לאו, ואם עדיין לא נגמרו להלהיב הלבבות בתשובה שלימה בהתלהבות כראוי, אזי היה הכהן מרמז לבן לוי איזה רמז והתחילו לנגן בהתעוררות יותר ורנעיה יתירה הצריכה להתעוררות זו כדי לעורר האיש ההוא

שמחה כדי שתשוב רוחו אליו ושחטו הקרבן מיד ועל כן נתכפר לו שפיר. עכ"ל.

בזה נבין את דברי הרמב"ם שכתב (פ"ב מהלכות תשובה ה"ב) וז"ל: ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד שנאמר "עזוב רשע דרכו וגו'". וכן יתנחם על שעבר שנאמר "כי אחרי שובי נחמתי". ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, שנאמר "ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו'". וצריך להתוודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו. ע"כ.

וביאר את הדברים בספה"ק שפת אמת (שבת תשובה תר"מ): "וברמב"ם עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לדבר הזה. ומהתימא לומר שאינו נקרא תשובה עד שיעיד עליו דא"כ לא שבקת חיי. אכן המכוון הוא כי התשובה צריך להיות עד מדריגה זו. והיינו ביטול הבחירה לגמרי כי בוודאי צדיקים זוכין בעבודתם עד שנקח מהם כמעט כל הבחירה. כיון שבוחרים בזה ובדרך שאדם רוצה לילך כו'. וזה באמת יהיה סוף התיקון כאשר ישובו כל בני ישראל באמת. וזה כוונת הרמב"ם כי התשובה אין לה שיעור והפסק עד שיעיד יודע תעלומות כו'. ועל תשובה זו אמרו שמביאה רפואה לעולה בביטול הבחירה לגמרי".

ויש לומר, כי בזמן שבת המקדש היה קיים, על ידי שירת הלויים, רוממו והעלו את בעל הקרבן למעלה הגבוהה של התשובה האמיתית, לדרגה שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם.

בספר חידושי הר"ם (ליקוטי הר"ם ח"ב עמוד ת"נ) הביא שבעל חידושי הר"ם בשכבו על ערש דווי שלא קם ממנו נסתפק האם תשובתו מועילה לפי דברי הרמב"ם דבעינן שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם, דהלא אם ימות מתוך חילו הרי לא יוכל לחזור עוד לעשות החטא ההוא, האם גם זו תשובה גמורה!?

ועוד חידש גאון קדוש זה, דכל יסוד התשובה אינו אלא בגדר שינוי וכאילו שינוי מעשה הוא ופנים חדשות באו לכאן ואינו אותו האיש שחטא, ולפיכך צריך שינוי שאינו חוזר לברייתו וכמבואר בב"ק (צ"ג ע"ב - צ"ד ע"א) דשינוי החוזר לברייתו אינו קונה, ומשום כך אין כאן שינוי אלא אם כן לא ישוב לזה החטא לעולם.

אך חכמים תיקנו משום תקנת השבים דאפילו שינוי החוזר קונה ומי שגזל מריש ובנאו לתוך ביתו קנאו ופטור מלקעקע את כל הבירה, הר דמשום תקנת השבים אף שינוי החוזר קונה, וכך גם אף אם ישוב לחטוא שוב וחוזר לברייתו, מ"מ אהני ליה תשובתו, ודפח"ח.

אחר שראינו כי בכח השירה והזמרה להביא את האדם ליד תשובה, יבואר מה שנאמר בתהילים (פרק ד' פסוק א') "למנצח בנגינות מזמור לדוד", וכתב שם רש"י: "מזמור זה יסדו דוד שיאמרוהו בני לוי המנצחים בנגינות בשיר על הדוכן. לשון נצוח נופל במתחזקים בעבודה כענין שנאמר (עזרא ג) ויעמידו את הלויים מבין עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת בית ה'".

ואילו האבן עזרא שם מביא שני פירושים למילת "למנצח", וכך כתב: "אמר הגאון כי המזמור לדוד יתנו לאחד מן המשוררים לנגן אותו תמיד כמו לנצח, ואחרים אמרו, כי המנצח הוא הפקיד שהוא שר על המנגנים כמו ונצחים עליהם וזהו הנכון". ע"כ.

וכן כתב שם הרד"ק: "הנראה כי המנצח הוא אשר היו על המשוררים ועל ידי המנצחים היו נאמרים המזמורים והיו נותנים אותם למנגנים ולמשוררים. ולא תמצא בשום מקום למשורר ולמנגן אלא למנצח ויש שהיה מנצח על כלי הנקרא נגינות ויש על כלי הנקרא שמינית ועם הכלים היו נאמרים השירים והניגונים והתהילות, כל אחד לפי ניגונו הידוע אצלם, כי חכמה גדולה היתה והיא תעורר הנפש החכמה".

ונראה לומר הסבר חדש ללשון "למנצח" על פי דברי אותם צדיקי עליון, כי השירה מועלת לנצח את יצר הרע.

שנת תש"ל. בירושלים סוערות הרוחות. זה כמה שבתות מופרת קדושת השבת על-ידי אוטובוסים של חברת אגד, היוצאים מן התחנה המרכזית בטרם יצאה השבת. הציבור החרדי יוצא למאבק. שוב נראים המראות המוכרים של מפגינים המתנגשים עם כוחות המשטרה.

אלה דורשים את כבודה של השבת, ומולם ממשלה המתבצרת בעמדתה שהאוטובוסים יצאו לדרכם בעוד היום גדול.

באותו יום שישי החליט חבר הכנסת וסגן ראש עיריית ירושלים, הרב מנחם פרוש, לנסות את דרך השתדלנות. הוא ביקש מכמה רבנים בירושלים להצטרף אליו לפגישה עם שר התחבורה, עזר ויצמן. נדבר על ליבו, אמר לרבנים, ונעורר בו את הנקודה היהודית. מי יודע? אולי קדושת השבת תתעורר בקרבו ויורה לסגור את התחנה עד צאת השבת.

במשלחת השתתף גם רבי משה אדלר ז"ל, רבו של שיכון הרבנים' בשכונת רוממה בירושלים. רבי משה היה גדול בתורה ומהדמויות הייחודיות בירושלים, שריד לדור חסידי קדום וצאצא לצדיקי חסידות לעלוב.

בפי אנשי ירושלים כונה 'איש ירושלים של מעלה', תואר שלימד על ההערצה שזכה לה בקרב התושבים. הוא ייסד את מערכת הכשרות למהדרין ברבנות ירושלים, שהייתה מופת לחיקוי.

הפמליה המכובדת הוכנסה לפגישה עם ויצמן בצהרי יום שישי. זה אחר זה פתחו הרבנים בדברים נרגשים, היוצאים מן הלב, בלשון רכה ובדברים נוקבים, בתחנונים ובאזהרות. אך כל זה לא הועיל. ויצמן כמו אטם את ליבו ומיאן לשנות את ההחלטה. ניסו הרבנים לדבר על ליבו בכיוון זה ובכיוון אחר, אולם השר לא התרשם לא מההפצרות ולא מהאיומים המרומזים על המהומה הצפויה להתחולל אם ימשיכו הקנאים בהפגנותיהם.

ראו הרבנים שדבריהם נופלים על אוזניים ערלות, ופניהם חפז. בדעתם עלה לסיים את הפגישה ולהיפרד מן השר. טעם חמוץ של כישלון עלה בפיהם. האוטובוסים יוסיפו לרמוס את קדושת השבת. לפתע הרים רבי משה אדלר את ידו ברעד של התרגשות.

"כבוד השר", פנה אל ויצמן, "בבקשה יורשה לי להאריך את הפגישה בעוד כמה דקות". בטרם פצה השר את פיו המשיך רבי משה ואמר: "כמדומני שמוצאו של השר מהעיר פינסק שבמחוז ברסט שבבלארוס, הלא-כן?". "אכן!", אורו עיניו של עזר ויצמן, "הוריי התגוררו שם".

רבי משה אדלר המשיך: "ודאי ידוע לך שבעיירה קרלין הסמוכה התגורר צדיק גדול ומפורסם, האדמו"ר הנודע רבי אהרון הגדול מקרלין, שאני זכיתי להיות מצאצאיו. רבי אהרון, תלמידו של המגיד ממזריטש, נודע באהבתו הגדולה לשבת המלכה. במצוות רבו הוא אף חיבר פיוט מיוחד לשבת, שמפורסם במילותיו הפותחות י"ה אכסוף".

בעודו מדבר הוציא רבי משה אדלר סידור, והחל לשיר בקול מתרונן ומלא רגש את הפיוט המפורסם, בלחן טובה הלב, שגם הוא פרי יצירתו של רבי אהרון הגדול: "י-ה! אַכְסֹף נְעַם שִׁבְתְּ / הַמְתַאֲמֶת וּמְתַאֲחֶדֶת בְּסִגְלֶתְךָ / מִשֶׁךְ נְעַם יִרְאֶתְךָ לְעַם מִבְקָשֵׁי רְצוֹנְךָ / קִדְשֵׁם בְּקִדְשֵׁת הַשִּׁבְתְּ הַמְתַאֲחֶדֶת בְּתוֹרֶתְךָ / פִּתַח לָהֶם נְעַם וְרְצוֹן לְפִתּוֹחַ שַׁעְרֵי רְצוֹנְךָ... / י-ה! אַכְסֹף נְעַם שִׁבְתְּ...".

דבקות אפפה את רבי משה אדלר, ששר בקול מלא ערגה וכיסופים, והוא המשיך ושר את הבית הבא, מארבעת הבתים, שאותיותיהם הפותחות יוצרות את שם השם: "הִיָּה הוּה, שְׁמֹר שוֹמְרֵי וּמְצַפִּים שִׁבְתְּ קִדְשֶׁךָ / כְּאִיל תִּעְרַג עַל אֲפִיקֵי מַיִם / בֵּן נִפְשֵׁם תִּעְרַג לְקַבֵּל נְעַם שִׁבְתְּ הַמְתַאֲחֶדֶת בְּשֵׁם קִדְשֶׁךָ / הַצֵּל מֵאֲחֵרֵי לְפָרֵשׁ מִן הַשִּׁבְתְּ / לְבַלְתִּי תִהְיֶה סִגּוּר מֵהֶם / שֵׁשֶׁה יָמִים הַמְקַבְּלִים קִדְשָׁה מִשִּׁבְתְּ קִדְשֶׁךָ / וְטָהַר לָבָם בְּאֲמַת וּבְאֲמוֹנָה לְעַבְדְּךָ".

כשהגיע למילים בבית הרביעי: "שִׁבְתְּ קִדְשֶׁךָ, נִפְשֵׁי חוֹלַת אֶהְבְּדְךָ", פרץ רבי משה בבכי נסער, וסחף את יתר חברי המשלחת.

זה היה מחזה סוראליסטי בלשכתו של שר התחבורה, שכמותו לא נראה מעולם. ואז התחולל המפנה. עזר ויצמן, איש הצבא העשוי ללא חת, הוציא מכיסו ממחטה והחל לנגב את עיניו הדומעות. נראה היה שהוא עובר טלטלה רגשית.

כשסיים רבי משה אדלר את הפיוט נטל ויצמן את שפופרת הטלפון וחייג למנהל אגד בירושלים. "התחנה סגורה בשבת", הודיע נחרצות. "אני מורה שההוראה תחל כבר מהשבת הקרובה".

וכדי לתת לדבריו משנה תוקף הוסיף ויצמן ואמר: "כדי שההוראה אכן תיושם, אני מצווה שאוטובוס יחנה לרוחבה של התחנה ויחסום את הדרך כדי לוודא ששום אוטובוס לא יוכל לצאת מן התחנה עד מוצאי השבת".